

ІРОНІЯ ТА САРКАЗМ У ПОЕЗІЯХ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Вимисел – одна із форм висловлювання. Автор може узагальнювати факти реальності, реалізувати свої погляди на світ, відтворювати свої можливості, творчий потенціал. Мета пропонованої статті – на матеріалі поезій, казок Василя Симоненка дослідити іронію та сарказм. Актуальність нашого дослідження вбачаємо в тому, що поезія та поетика В. Симоненка й до сьогодні залишається недостатньо вивченою.

Поняття художнього вимислу – широке (фантазування дає можливість здійснити неймовірне). Поет наближається до вищих істин, пов'язує свої витвори із реальними життям – це самовираження, творчість. Поет говорить про істини, які навколо нас. Феномен художнього вимислу може виникати при сприйнятті художнього тексту, хоча може бути створеним і реальними діями, або на документальній основі. Д.С. Лихачов називає «внутрішнім світом твору». Будь-який художній твір відтворює світ в дійсності у певному творчому ракурсі, що дає можливість відтворити світ у «скороченому» вигляді. Література бере деякі явища (вижимки), скорочує або розширяє їх. До уваги береться умовність та життєподібність – це рівноправні взаємодіючі тенденції художньої образності. Вживання гіперболи та гротеску.

Іронія – це особлива форма самоіронії, самонасмішки, глузування, удавання, лукавство, насмішка із замаскованою формою. Існує три форми іронії – це власне іронія, сарказм, інвектива – що відчутні особливо гостро у поезіях В. Симоненка. Іронія дуже тісно пов'язана з комічним, гумором та сатирою. Іронія – запитання, риторичність, виражається засобом іносказання, пов'язана з алегорією, але алегорія має інший зміст (алегорія – це схожість між окремими явищами, що є загальною ідеєю чи принципом). Особливий вид алегорії – це езопівська мова. Це один способів замаскованого висловлення та вираження думок через недомовки, натяки задля уникнення цензурної заборони або переслідувань. Логічним є те, що цей вид алегорії виникає в умовах тоталітарного режиму, несвободи, утиску свободи пера. Алегорія маскує зовнішній та прихований внутрішній зміст. Тому поет і вдається до так званих алегорій-символів. Символ виражає сутність певного явища. Він сам по собі вже багатозначний. Езопівська мова – замаскований спосіб думок з натяками, недомовками (інакомовлення, алюзії, іронії, алегорії) задля уникнення цензурних чи будь-яких заборон, переслідувань [5, с. 224]. Особливо популярною вона була в період соціалістичного реалізму. До цього трюку звертались М. Куліш, Остап Вишня, поети-шістдесятники. Це був одним із кращих способів розкрити саму суть соціалістичної системи, режиму, хоча іноді це коштувало найвищою ціною – життям (В. Стус). Прикладом такої мови у В. Симоненка була «Казка про Дурила».

У іронії значення відмінне від сказаного, протилежне йому. Іронія – як спосіб висловити трагічність, гостре засудження. Іронія – це найкраща форма висловити вільний погляд на світ, до цього засобу поет навмисне вдається, і це

– найкращий прояв відтворення світу, відчуття навколишньої сфальшованості. У В. Симоненка іронія ріже, як ножем («Гострий плуг», «Заячий дріб», «Мандрівка по цвинтарю», епітафії, казки, поезії-інвективи та ін.). Іронія дуже тісно пов'язана з комічним, гумором та сатирою (сатирична лірика «Злодій»).

Епітафія – надгробне слово, надмогильний поетичний напис, що вшанував покійного. Невдовзі епітафія набула сатиричного забарвлення, висміювання пороків конкретної особи або суспільного явища. Цей жанр у В. Симоненка набуває іронічного характеру, зокрема у циклі «Мандрівка по цвинтарю», один із віршів якого – «Метушливому»: «Весь вік спішив і метушився – Попав у пекло, в рай спізнився.»

Епіграма – жанр сатиричної поезії дотепного змісту з несподіваною, завершеною кінцівкою (пуантом), які висміювали певні вади людей чи суспільства. З часом епітафія набула сатиричного змісту у В. Симоненка.

Оксиморон – різновид тропа, що полягає у поєднанні контрастних, взагалі протилежних за значенням слів, внаслідок чого утворюється нове смислове значення, якість, несподіваний вражаючий ефект. У художній літературі цей принцип широко використовується (Т. Шевченко, В. Стус, В. Голобородько та ін.). У В. Симоненка: *«Люди часто живуть після смерті! Вріже дуба, а ходить і їсть, Перепродує мислі підперті У завулках тісних передмість. Гнилить зуби, дає поради, Носить лантухи настанов, Підмічає серйозні вади У діяльності установ. Не втомляється спати і жерти, На милицях часом біжить. Їй-право, не страшно вмерти, А страшно мертвому жити. « Або у поезії «О землі з переораним чолом» є такі рядки: «О землі з переораним чолом, З губами пересохлими від сміху! Тебе вінчали з кривою і злом, Байстрятам шматували на утіху. Вкраїнонько! Гуде твоє багаття, Убогість корчиться і дотліває в нім. Кричиш мені ти в мозок, мов прокляття І зайдам, І запродавцям твоїм. Любове грізна! Світла моя муко! І радосте безрадісна моя!»*

Катахреза – різновид гіперболічної метафори, в основі якої поєднано слова, логічно між собою не узгоджені. Часто такі тропи називають оксиморон. Катахреза – використання та поєднання несумісних понять.

Сарказм – викривальна насмішка, вияв ненависті та зневаги до зображуваного. Сарказм – пряма, відкрита, гнівна, сатирична насмішка, де поєднано гіркота і гнів.

Коли почуття обурення, гніву стає надмірним, поет вдається до інвективи. Інвектива – творчий прийом, гостро сатиричне викриття певних осіб чи явищ [5, с. 310], засудження певної вади. Виразно інвективні вірші В. Симоненка «Злодій», «Гранітніobelіски». Іронія або іронічність у творах є художнім принципом, що дає змогу автору розкрити та оцінити дійсність.

Гротеск – художня частина, трансформованих життєвих форм, доведених до поєднання непокєднуваного. Гротеск у мистецтві споріднений парадоксу у логіці. М.М. Бахтин досліджуючи гротескную образність, вважав її одну із можливих форм яка допомагає звільнити, висвободитись від певних істин, дозволяє подивитись на світ по-іншому, відчутти інакший світовид. Гротеск – тяжіння до особливих, надзвичайних, ексцентричних, спотворених форм, поєднання несумісних, контрастних явкостей (комічного з трагічним, фантастичного з реальним), що наближає до абсурду, тобто, унеможливорює логічну інтерпретацію

образу. Гротеск заперечує усталені художні та літературні норми (тісний зв'язок з пародією, травестією, бурлеском). Гротеск створює особливий, неприродний, химерний, дивний світ. Карикатурне спотворення, поєднане на різних контрастах, сполученні реального з фантастичним, трагічного з комічним або смішним. Через химерне, незвичайне, розкривається сутність явищ, їхні взаємозв'язки, глибина. Зазвичай він поєднується із іншими типами комічного – гумором, сатирою, іронією, сарказмом, пародією тощо.

Героїчне – відданість загальнолюдським ідеалам добра та справедливості (дід Опанас та баба Оріся в оповіданні «Весілля Опанаса Крокви»). У В. Симоненка «Танець пітекантропів» та «Хор генералів» з поеми «Кирпатий барометр», а також «Казка про Дурила», «Подорож у країну навпаки» – найкращі зразки гротеску. Гротеск треба відрізнити від власне фантастики.

Гротеск – це не фантастика, а реальність, яка маскується під фантастику, тут важливий перехід ймовірно реального в фантастично нереальне, смисл якого і розкриває естетичну значущість гротеску. Гротеск має свій внутрішній сенс, найчастіше він «виконує роль свого роду «каталізатора», за допомогою якого існуючі життєві закономірності виявляються з особливою інтенсивністю та наочністю» [2, с. 105].

Фантазія – це творча уява, здатність людини створювати образи *химерні*, відмінні від реальних («Казка про Дурила», «Подорож у країну навпаки»). Поет шукає істину в мистецтві, його ж мистецтвом є майстерність слова [1, с. 216]. З елементами фольклору можна побачити у сатиричному змалюванні вузькоколобих, куцоногих, *«із іклами зубами Заходились вибивати тропака ногами»*. Танець пітекантропів – обряд, який супроводжується піснею, це своєрідний елемент гри, про який ми згадували вище: *«Нам живеться ласо й любо, А на совість ми плюєм – Що потрапило на зуби, Те жуєм, Жуєм, Жуєм! Тільки ми від глузду вільні Ми – сини Європи. Ми – могутні Ми – всесильні Ми – пітекантропи!»*.

Зв'язок танцю з грою, які тісно взаємопов'язані. Й. Гейзінга доводив, що культура в цілому має характер гри. Він пише, що «співвідношення не в тому, що в танці чи коло танцю є щось від гри; він – безпосередній вияв, майже тожний із своєю сутністю. Танець є особлива й особливо довершена форма гри як такої» [3, с. 188]. Гра – це дія, яка відбувається у певних рамках часу й місця, за добровільно прийнятими правилами. Сама дія супроводжується почуттям піднесеності, напруги, характеризується радістю і розслаблення. На думку П. Валері у поезії «граються словами й мовою». Й. Гейзінга вбачав в поезії найбільшу спорідненість з грою. Танцювали, співали і раптом провалились, а на їх місці з'являються генерали (Хор генералів). Ще Арістотель приділяв велику увагу хору, виконання якого було обов'язковим у виконанні драми. Хор виконувався з метою прославлення та вихвалення видатної особи. У «Кирпатому барометрі» хор має дещо інший відтінок. Генерали хизуються досягненнями: *«Не цяцьками – ракетами бавимо, А життя не вертає назад. Син ітиме з очима кривавими Крізь гарячий атомний чад»*. А мрія в них одна – *«це атомний гриб»*. *Здичавілі од крові нації Будуть ширшити ікла, мов звір, І здихатимуть від радіації У роззявлених пащах нір. Як розірве космічну тишу Передсмертний стогін землі – Вічність подвиги наші запише На своєму сивім чолі!»*

[6, с. 83]. Поет засуджує дії, які направлено проти людини. Не для того людина винайшла атом. А.Ткаченко називає В. Симоненка пророком подій на Чорнобильській АЕС.

Підтекст – прихований, внутрішній зміст висловлювання. Підтекст має семантичні, стилістичні, емоційно-експресивні значення, викликає асоціації, набуває додаткових значень у структурі тексту [5, с. 549]. Підтекст, прихована інформація має мовні одиниці всіх рівнів: *«На цвинтарі розстріляних ілюзій, Уже немає місця для могил»*. Підтекст допомагає зрозуміти глибше ідейний зміст, краще оцінити художні якості. Основна ознака підтексту – це авторська настанова на приховування якогось змісту на який натякається, але так, щоб зображене у творі сприймалось як самодостатня, вичерпна «картина життя», яка породжує відчуття недостатності, недовомовленості, зміст якої може бути дешифрованим. Підтекст (як прихований зміст) розрахований на розуміння «утаємнених» моментів. Підтекст є особливо характерним у поезіях В. Симоненка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996, – 633 с.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв. – К. :Либідь, 2001. – 486 с.
3. Гейзінга Й. Homo Ludens / Й. Гейзінга. – К. : Основи, 1994. – 227 с.
4. Левчук Т.Г. Естетика / Т. Г. Левчук. – К. : Вища школа, 1997. – 313 с.
5. Літературознавчий словник-довідник. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
6. Симоненко В. Лебеді материнства / В. Симоненко. – Дніпроп. : Промінь, 1989. – 223 с.

*Л. И. Морошану (Демьянова),
кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры перевода и языкознания,
Международный гуманитарный университет*

ОСОБЕННОСТИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СРЕДНЕГО РОДА В РУССКИХ СТАРООБРЯДЧЕСКИХ ГОВОРАХ ЮЖНОЙ БУКОВИНЫ

В склонении имен существительных имеется важное диалектное различие, касающееся грамматической категории рода. Принято считать, что это – наиболее существенное и принципиальное расхождение между диалектными системами. Имеется тенденция к утрате среднего рода, в разной степени развившаяся в разных говорах [2, с. 80].

Материалом для данного исследования послужили диалектологические записи, сделанные автором во время экспедиций 2012–13 гг. в селах Липовень (Соколинцы) и Маноля (Мануиловка) Сучавского уезда Румынии [1, с. 133]. Русские переселенцы-старообрядцы компактно проживают здесь с середины 18 века. Информантами являются коренные жители этих сел в возрасте от 60 лет и старше, у которых достаточно хорошо сохранился русский диалект.